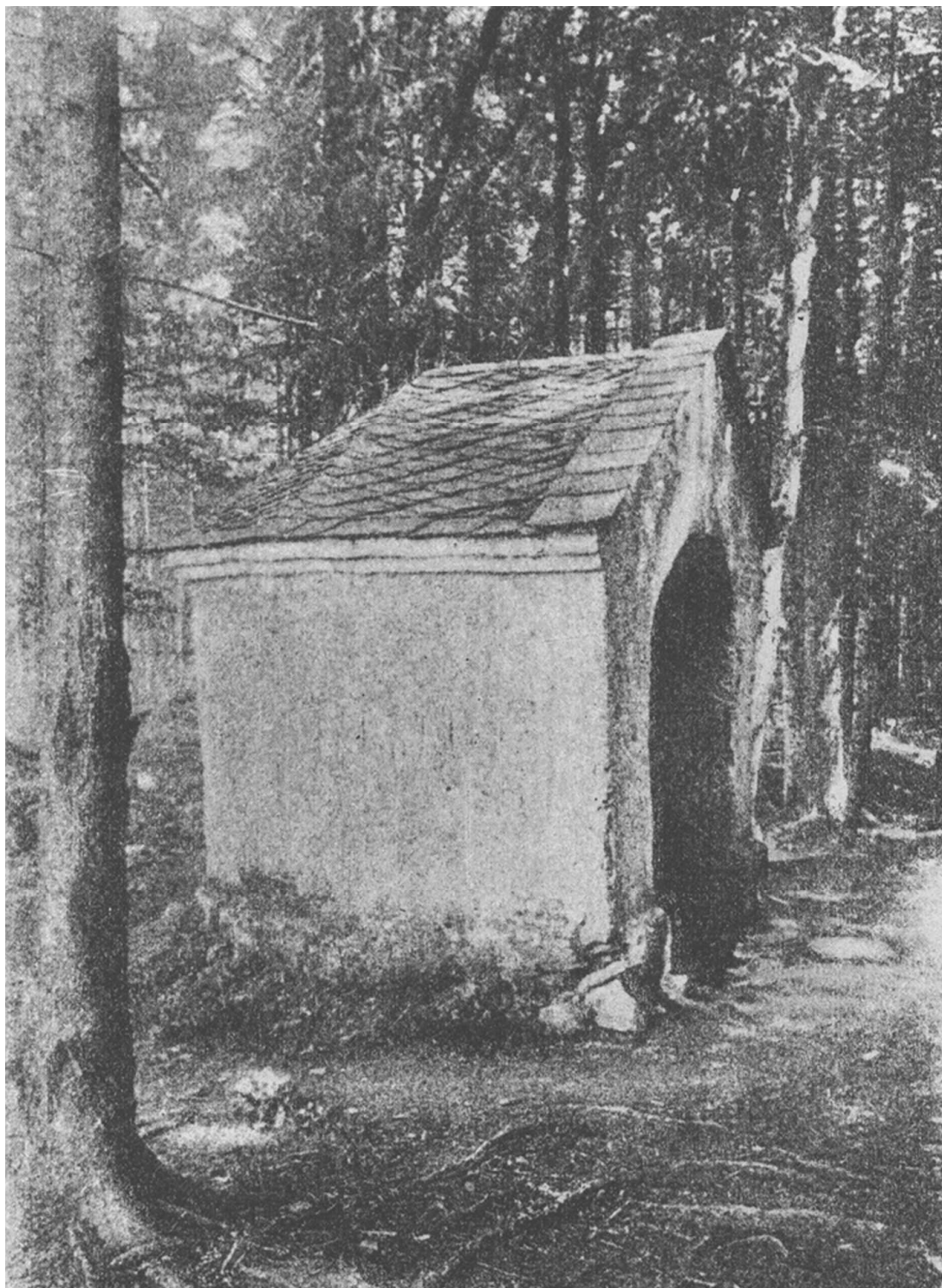

Prolog dravé řeky

Přístřešek nad pramenem řeky Odry před 100 lety

Odra – slovo starší než sama Morava. Řeka pojmenovaná prvními Slovy obyvateli této země. Název je znám na našem území už ze zápisu kronikáře Kosmy: *Svatopluk král Moravy ... podrobil si nejen Čechy, ale i jiné země až k řece Odře*. Ale existuje mnohem starší zmínka v tzv. Fuldských letopisech z území dnešního Německa, v nichž je k roku 892 psáno: *Svatopluk vyslal posly lodí po řece Odře...* A ještě starší záznam už ze samého počátku IX. století uvádí: *... a dělili se Slované na Slovy v Čechách a Slovy na Odře*.

Původ názvu

Kdo ví, jaký je nejstarší písemný pramen, všímající si samého počátku této řeky. Snad až Adam Brémský ve svých Dějinách arcibiskupů hamburské církve ve 2. pol. 11. stol. popochází proti toku času i řeky a stručně si všímá či spíše jen tam kdesi daleko na jihovýchodě tuší, že ... *řeka Odra pramení ve velmi hlubokém hvozdu Moravanů, kde má svůj počátek i naše Labe*.

Plynou staletí, řeka se valí Evropou, ale pramen Odry nikdo nehledá. Tam kde je dnes by ho nikdo ani nenašel. V těch místech byly skutečně jen hluboké a pusté hvozdy. Roku 1716 prošel tuto krajin pán ze Scherzů což byl majitel spálovského panství a rada olomouckého biskupa K. F. Schertz. Byl prvním, kdo se zabýval řekou Odrou a hledáním jejího pramene a o svých poznatcích vydal útlou publikaci.

Nebylo zde ještě žádných pramenů, neboť krajina tehdy bažinatá nebyla a stávaly zde stromy, které vymýceny byly, tak uvádí F. G. Weis z Milovánek roku 1823 v německém časopisu Mitteilungen der k. k. Mährisch-Schlesischen Gesellschaft novější poznatky. Tentýž autor nám i dostatečně osvětluje i původ názvu: Odra pochází od slova odroziti, což značí loupiti, unést – přezdívkou, kterou řeka získala u Slovanů svým ničivým a zhoubným rozvodněním jako dravý tok. O dávné dravosti cesty toku svědčí i starověký latinský název řeky – Viadrus.

Jméno Odra mohlo být také v době stěhování národů přeneseno z Chorvatska, kde u Siseku je rovněž řeka téhož jména, podobně jako název řeky Moravy na Moravě i v Srbsku. Slovanský název je zcela jistě starší, než germánské pojmenování Oder, takže i když zeměpisné názvy se nepřekládají, žádné „nebo“ tady neplatí.

Hledání pramenů

Z předcházejících citací vidíme, že řeka Odra musela zákonitě pramenit v nižší poloze a že její tok byl skutečně dravým a nezkroceným živlem. Od

prvopočátku však přinášela také užitek. Umožňovala dopravu, plavení dříví, pomáhala prostřednictvím vodních pil a mlýnů zpracovávat dřevo a polní plodiny a pomocí vodních hamrů i zpracování kovů, které se v Oderských vrších už od středověku těžily.

F. X. Zimmerman nezapomněl roku 1830 poznamenat v kronice města Oder: K tomuto pamětihodnému prameni Odry vydali se roku 1823 dva obchodníci. Jeden byl z Frankfurtu nad Odrou a druhým, který prvního doprovázel, z Vratislavi (Wrocław, hl. město Slezska). Oba přijeli do Veselíčka u Lipníka na panství hraběte Podstatského z Prusinovic. Obchodník z Frankfurtu byl velice zvědav a chtěl vidět pramen řeky Odry, na jejímž toku už 18 let provozoval dobré obchody a stal se tak jedním z nejbohatších obchodníků. Protože místo a les, v němž Odra pramení, patří hraběti Podstatskému, k němuž jmenovaní obchodníci přišli, dal onen obchodník s vědomím majitele vysekati lískové křoví a vyzdít na místě malou studánku, čtyři stěvyce hlubokou studánku, v níž pramen vyvěrá. Nad touto studní dal pak vystavět pěknou besídku na šesti silných dřevěných sloupech, aby budoucím zanechala trvalou památku.

Obsah zápisu nám ve své podstatě potvrzuje i Gregor Wolný ve svém díle Topografie Moravy vydané roku 1835: V blízkosti Kozlova na tzv. Lieselsbergu (Eliščino) vyvěrá jeden z pramenů Odry, který je kryt sloupovým přístřeškem a tryská tak mohutně, že už třičtvrtě hodiny dále pohání vrchnostenskou pilu.

Mlýny a pily

Dnes víme, že už záhy přibýly mlýny a pily další. A tak kromě zmíněné pily, zaměřené na výrobu šindelů, stály pět minut cesty dál Varhošťský mlýn a pila, po deseti minutách chůze bychom došli k Röznerovu Novoveskému mlýnu a pile a v tomto nedlouhém ani ne pětikilometrovém úseku byla možnost využít i mlýn Drexlerův, Velkostřelenský a další. To všechno dokázal pohánět proud Odry dříve, než dosáhl svého prvního desetikilometrového úseku.

Dřevěný přístřešek, vystavěný nad pramenem cizím obchodníkem, však časem zchátral a tak byla na jeho místě roku 1855 postavena zděná kaplička s červenou kopulovitou střechou, později po otevření nedalekého břidlicového lomu, překrytou břidlicí. Náklady stavby hradil tentokrát už sám majitel panství, hrabě Podstatský-Lichtenstein, který se později podílel i na stavbě následující.

Spor o pramen

Kaplička by u pramene stála možná dodnes, ale při velké vichřici byla roku 1910 padajícími stromy rozbořena. Jediným svědectvím o této stavbě a současně prvním obrazovým záznamem pramene je fotografie, pořízená poč. XX. stol. a publikovaná roku 1919 ve Vlastivědě Moravské – Lipenský okres.

Na přelomu století se na rozdíl od nás mohli návštěvníci potěšit dvěma oderskými prameny. Pramen Odry se

nacházel na vrchnostenské půdě panství Veselíčko a to na něj bylo právem hrdo. Jenže shodou okolností jen několik kroků na sever i na západ od pramene vedla hranice sousedního panství kapituly olomoucké. Sám tok Odry tvořil o něco dále i jejich hranici. Došlo proto ke sporu o pramen a patrně nejpříjemnějším a současně smířčím řešením byl i nezvyklý kompromis – zřízení druhého pramene na území olomoucké kapituly asi 80

metrů od prvního. Vznikla tak dřevem roubená studánka, nad níž byl zasazen dubový čtyřhranný sloup se stříškou, s obrazem Panny Marie. Voda z tohoto pramene stékala do zděné studánky prvního pramene. V létě však nemíval dost vody a časem úplně vyschl. Dubový sloup, už jen jako pozůstatek, zde stál ještě v době II. sv. války.

Vichřicí poničená stavba kapličky prvního pramene byla nákladem veselíčského hraběcího rodu ihned nahrazena šestibokou dřevěnou besídkou. Na jednom ze snímků je vidět, že je z doby, kdy lesní porost kolem je skutečně vyvrácen a ještě ne zcela odklizen.

Šestiboká besídka pak byla svědkem, důvodem i přímo jednou z příčin

rozvoje
turistiky, po
vzniku ČSR
už

s příviskem
rekreační.

Pramen byl
hojně
navštěvován
a stal se
oblíbeným
místem

nejen okolních českých i německých obyvatel, ale zejména vzdálenějších turistů. Ale už tehdy se připomíná, že stavba je hojně pokryta spoustou jmen, nevhodných nápisů a kreseb a že celé okolí je znečištěno odpadky. V tom lepším se pak k pramenu hlásí všechny vydávané vlastivědné publikace a podrobně i dolnoújezdská Záhorská kronika, což byl oblíbený vlastivědný časopis tohoto regionu. Pramen Odry se začal jako geografické specifikum objevovat i v tehdejších turistických mapách.

Svědék vlastní zkázy

Přístřešek pramene z roku 1910 přečkal půl století. Roku 1960 byl nahrazen menší besídkou čtyřstrannou. I ta byla svědkem své vlastní, po roce 1968, pak už jen smutné historie. Jejími nejčastějšími návštěvníky byli totiž vojáci ať už naši či bývalé sovětské armády. Vojenský výcvikový prostor Libavá disponoval celá poválečná desetiletí nejen tímto, ale i dalšími atraktivními místy ležícími na jeho území a zabírající více než 30 000 ha. Přísný zákaz vstupu tak postihl i pramen řeky Odry. Pramen ale

ani člověk odvážný, který zákaz vstupu porušil, a do těchto míst se vypravil jen tak snadno nenašel. Leží sice takřka na samém okraji tohoto území nikoho, ale v té době k němu nevedla žádná turisticky značená cesta, tak jako před válkou a tak jako po roce 1989. A byli to právě vojáci spolu s klimatickými podmínkami, kteří nejen připustili, ale i dokonali dílo zkázy.

Nové přístřeší

Roku 1984 došlo proto k rychlému rozhodnutí o výstavbě nového přístřeší pramene. Projekt stavby i zednické práce provedly Vojenské lesy a stavby Lipník nad Bečvou, které také celou stavbu financovaly. Stavba i pokrytí altánku respektuje jeho historickou identitu. Užitý šindel je zhotoven řemeslníky rožnovského skanzenu a pokrytí provedli zruční občané z Výklek. Kamenná studánka tak přetrvává péčí mnoha generací dodnes.

V roce 1990, po přehodnocení hranic a zpřístupnění některých částí VVP Libavá se pramen Odry opět otevřel široké veřejnosti. Klub českých turistů k němu ihned přivedl červeně značenou turistickou stezku, na kterou se lze napojit v Hranicích na Moravě, na hradě Helfštýně, v Lipníku či hned za Velkým Újezdem. Za dávnou vzpomínkou jezdí k prameni i původní obyvatelé okolních německých vsí. Je už sotva možné vyhledat místa, kde stály jejich domovy, jen pramen zůstal.

Pěknou příležitostí podívat se k prameni a výjimečně pak sejít tajemnou lesní krajinou zpátky do Velkého Újezda je každoročně pořádaný dálkový pochod – Memoriál Jaroslava Švarce a nověji pak i cyklistická turistická akce Bílý kámen.

Zeměpisné údaje

Pramen Odry se nachází na lesním svahu nedaleko Fidlova kopce (680 m n.m.), nejvyššího to místa Oderských vrchů, kterým právě tok dal své jméno. Vyvěrá asi kilometr SSZ od okraje obce Kozlov v nadmořské

výšce 632 m, na zeměpisných souřadnicích 49°36'48.06 sev. šířky a 17°31'11.46 vých. délky. K vytékajícímu prameni se přidává několik potůčků, vyvěrajících z rozsáhlého lesnatého, částečně bažinatého terénu a tok ubíhá po svahu k severu. Tímto místem vede i pomyslná hranice rozvodí mezi Baltským a Černým mořem. Už na opačné straně Kozlova začínají pramenit toky vlévající se do Bečvy a spojující tato místa zase s opačným koncem Evropy.

Řeka Odra je významný hospodářský veletok. Malý potůček obtéká pás Oderských vrchů a k samotné Bečvě se přibližuje na 12 km. Kromě mnoha potoků počíná sbírat první říčky a řeky - Opavu, Ostravici, Olši, Ondřejnici.

Po cca 120 km už jako veliká řeka opouští území České republiky. Na jaře při tání se vylévá z břehů a zaplavuje okolní krajinu. Spád Odry na Moravě je 448 m. Za hranicí ČR protéká Polskem, aby se stala jeho státní

hranicí s Německem, i když v tomto úseku je vlastně řekou německou. Z historického pohledu protéká Moravou, Slezskem, Braniborskem a Pomořanskem. Po 861 km dlouhé cestě se už jako mohutný tok vlévá do Baltského moře. Její povodí, tedy oblast ze které sbírá toky je 118 000 km². Průtok na naší hranici 43 m³/s je při ústí více než desetinásobný. Odra je v úseku 711 km splavná a průtoky je spojena s Havolou a Sprévou.

Plavba po Odře

Byla provozována formou obchodních cest už ve 13. století. Znovu ožila až ve století osmnáctém po zrušení mnoha jezů. Na její vodní stavby byly vynaloženy obrovské finanční prostředky. Projektovaný průplav Dunajsko – Oderský, jehož vize známe už z dávné minulosti a které by spojily sever a jih Evropy nebyl dodnes uskutečněn. Pokusy spojit řečiště Bečvy a Moravy známe už ze 16. stol. Napojení Odry na Dunaj dnes už nemá velkou šanci na uskutečnění, neboť k hledisku ekonomickému přibyla i hlediska ekologická.

Kdo zná Odru v místě, kde opouští republiku, nebo snad dokonce její ústí, nedovede si představit, jak tato mocná řeka vypadá ve své kolébce. Pramínek sotva znatelný vine se jako nepatrný ron. Bylo by lehké zastavit ho, ale existenci řeky by to neohrozilo. Je to jen přírodní symbol naděje, počátku nového života. První krok, bez kterého se nelze vydat na žádnou cestu.

Josef Richter